

Filosofiske samtaler i konfirmandundervisningen

Af Lærke Groth og Dorete Kallesø

*"En fælles tænkepause,
hvor sandheden er i frembrud"*
(citater: deltagende præst)

Historien om forsidebilledet er, at den lå på præstens bord efter konfirmanderne var gået. Anonymt afleveret og tegnet af en stille, aktivt lyttende konfirmand fra Århus, som blev optaget af samtalen om teodicé-problemet.

Filosofiske samtaler i konfirmandundervisningen

© Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

Århus 2018

Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

Skt. Markus Kirkeplads 1,1

8000 Århus C

www.fkuv.dk

ISBN: 978-87-90323-51-6 (pdf)

Indhold

Introduktion.....	5
Baggrund for undersøgelsen - Behovet for et "eksistentielt øverum"	7
Forskning og teori om Filosofi med børn	10
Hvad er Filosofi med børn og "P4C"?	11
P4C med konfirmander i praksis.....	12
Samtalestruktur	12
Fysiske aktiviteter	17
Projektets forløb.....	18
Projektets resultater.....	20
Det eksistentielle øverum og den personlige relevans	20
Det filosofiske og religiøse sprog.....	26
Præstens evne som facilitator og konfirmandernes deltagelse	28
Facilitator-måler	28
Hvad er forkyndelse? Teologi og/eller filosofi?.....	31
Implementeringsudfordringer	33
Anbefalinger	35
Litteratur.....	36
Materialesamling.....	38
Bilag 1	39
Bilag 2 Materialesamling	41
1. Tilgivelsesskillelinje.....	41
2. Hjælpefrugtsalat	45
3. Hvem skal stå af rumraketten?.....	46
4. Vend et bud om	48
5. Retfærdighed i praksis.....	49
6. Lidelseshjørner	50
7. Skyldsbarometer.....	53
8. Jul for aliens	59
9. Er naturen min næste - hvor langt rækker mit ansvar?	61
10. Ondskabsbarometer	63

Filosofiske samtaler i konfirmandundervisningen

”En fælles tænkepause, hvor sandheden er i frembrud”

”Jeg kan godt lide at tænke på konfirmationsundervisning som et fortroligt samvær mellem unge mennesker og en voksen, lidt ligesom en voksen der går med et barn i hånden og man har en superfed samtale og glemmer tid og sted. Og jeg synes, at der med det større fokus på, hvordan man kan få filosofien til at virke, er der kommet en langt større, nærmest fortrolighed, langt større samtaletilid og lyst til at være med. Det er blevet mere en fælles tænkepause at gå til konfirmandundervisning”. Citat fra en af projektets præster

I denne rapport kan I i korte træk læse om projektet ”Filosofiske samtaler i konfirmandundervisningen”, som blev gennemført i 2016-17 med støtte fra FUV. Ide og gennemførelse stod Filosofipatruljen for. Filosofipatruljen består af cand.pæd. og adjunkt ved VIA University College, Lærke Groth og Dorete Kallesøe, cand. teol. og lektor sammesteds. Læs mere om filosofi med børn på www.filosofipatruljen.dk eller på facebook.dk/filosofipatruljen.

En stor tak skal lyde til de deltagende præster, som stillede deres konfirmander, tid og engagement til rådighed for vores projekt.

Introduktion

I vores ansøgning til FUV om at støtte gennemførelsen af dette projekt skrev vi følgende:

”Vi mener i høj grad at folkekirken har brug for nogle metoder til at nærme sig dens medlemmer. Vi lever i et sekulariseret og pluralistisk samfund, hvor konfirmanderne og deres forældre ikke har en naturlig vej hen til kirken. Kirken må vise, at den stadig har relevans i moderne menneskers tilværelse, bl.a. ved at tage udgangspunkt i de spørgsmål, som de unge selv har, og præsentere kirkens og kristendommens svar herpå som en mulighed for afgørelse og stillingtagen.”

Forskellige nationale og internationale undersøgelser (fx Schweitzer et al 2015 og Juul og Munksgaard 2015) peger på, at konfirmandforberedelsen lykkes bedst, når den tager udgangspunkt i:

- at de temaer, der tages op i undervisningen, har relevans for de unge
- at konfirmanderne gerne vil tale om ”meningen med livet” samt
- at der arbejdes med, at de unge udvikler en personlig holdning

Vi mente, at den tilgang til undervisning, der hedder Filosofi med børn og unge (Philosophy for Children, P4C), ville kunne imødekomme disse forventninger og skabe det, som i en anden undersøgelse kaldes et ”udvidet eksistentielt øverum” (Juul & Munksgaard 2015). Vi ville konkret gennem workshops i P4C, supervision og samarbejde med et udvalgt antal præster skærpe præsternes evne til at facilitere refleksion og dialog blandt de unge. Vi ville undersøge, om konfirmanderne oplevede konfirmationsforberedelsen mere relevant og vedkommende og derfor blev motiveret for at deltage mere aktivt.

Dette skulle gerne medføre, at konfirmanderne ville opleve, at der ikke blot bliver fyldt viden om kristendom på dem, men at de rent faktisk kunne anvende det, som kirken står for.

Når vi i vores ansøgning formulerede vores mål så bastant, som at konfirmanderne ”kunne anvende det som kirken står for”, gjorde vi det naturligvis i erkendelse af, at der blandt præster og

folkekirkemedlemmer er utallige tolkninger af, hvad ”kirken står for”. Vores intention var udelukkende at undersøge, hvorvidt konfirmandernes **oplevelse** af konfirmandforberedelsens relevans blev styrket.

Konklusionen på vores projekt kan kort udtrykkes således, at **hvis** præsterne gennem P4C formår at skabe et udvidet eksistentielt øverum, **så** vil konfirmanderne gennemgå en filosofisk dannelse og herigennem opleve konfirmandforberedelsen som mere relevant.

Imidlertid er der selvfølgelig stadig en række forhold og spørgsmål, man må tage i betragtning, når man vurderer projektets resultater:

For det første er vores stikprøvestørrelse lille med kun 95 observationer fra 2016 og 63 observationer fra 2017 fordelt på 4 præster, 2 fra hvert provsti. Begrundelsen herfor var, at der var flere konfirmander i 2016 end i 2017 hos de deltagende præster. Disse præster havde heller ikke alle nået at give deres konfirmander spørgeskemaer i 2016 og derfor gav vi dem heller ikke i 2017. For det første er gruppen af præster altså ret lille, og den del af præsterne, som efter egne udsagn mener at have implementeret P4C, er endnu mindre, hvilket kan udledes af såvel interviews som videooptagelser.

Endelig kan vi jo ikke afgøre, om den positive udvikling, som nogle konfirmander og præster synes at gennemgå, skyldes vores P4C-indsats, eller den ville være sket alligevel. De deltagende præster valgte for eksempel selv at deltage i projektet. Skyldes det mere tillidsfulde fællesskab og konfirmandernes større deltagelse ikke bare, at de har lært hinanden og præsten bedre at kende, eller at der tilfældigvis var et godt fællesskab i klassen i forvejen? En af præsterne afviser imidlertid, at dette ville være sket uden P4C og mener at have fundet en genvej til teologien gennem filosofien:

”Med den filosofiske indgang har vi fået skabt et fælles projekt og det er langt stærkere!”

Baggrund for undersøgelsen - Behovet for et ”eksistentielt øverum”

Nye undersøgelser viser, at unge (i konfirmationsalderen) i dag har brug for et ”udvidet eksistentielt øverum”. Der peges på, at konfirmationsforberedelsen kunne tilbyde dette rum, men man efterspørger samtidigt metoder til at skabe dette særlige refleksionsrum:

”Som præst er det vigtigt at være opmærksom på at tilbyde et andet rum end det, skoledagen tilbyder. Unge vil gerne lære noget, men de har i høj grad behov for at lære noget, som de ikke nødvendigvis lærer andre steder: At reflektere over egen livssituation og egne valg. Det er vigtigt for en 13-årig både at reflektere over, hvorfor det kan opleves som det vigtigste i verden at få 12, og hvad det indebærer, at man er skabt og derfor ikke behøver at skabe sig selv. Hvordan kan konfirmandstuen blive et refleksionsrum, hvor man kan blive til som menneske og fordybe sig i livets eksistentielle og religiøse spørgsmål?” (Juul & Munksgaard 2015:20)

Begrebet ”eksistentielt øverum” er en god betegnelse for det rum, der må opbygges, hvis konfirmationsforberedelsen skal få relevans for de unge. Unge i dag har ikke mange rum, hvor der er plads til den eksistentielle refleksion i trygge omgivelser, da mange voksne står uafklarede i forhold til religion og religiøse spørgsmål. Derfor udvikles heller ikke børnenes religiøse og filosofiske sprog og begreber (Schweitzer et al 2015). Denne iagttagelse er i øvrigt i overensstemmelse med det, som F. Schweitzer tidligere har formuleret i sin bog *Barnets ret til religion* (2006) hvor han peger på den trend, der er i samtiden, hvor voksne mener, det er farligt at opdrage børn religiøst. Af misforstået hensyntagen til børnene kommer forældrene således til at frarøve børnene deres mulighed for at stille de store spørgsmål i tilværelsen, muligvis fordi de voksne selv har undertrykt denne åndelige dimension. Dette er i overensstemmelse med teologen P. Tillich, som allerede i 1958 udnævner den åndelig dimension til at være en ”glemt dimension” i dagligdagens materialistiske travlhed (Tillich 1979).

Kirkens rum kunne være et godt bud på det eftertragtede eksistentielle øverum. Her kommer konfirmandernes eget tydningsunivers i dialog med den kirkelige tradition i et ”pro-me-aspekt”. Begrebet stammer fra Luther og anvendes i undersøgelsen *Mere end blot forberedelsen til en fest* (Østergaard og Munksgaard 2008) og antyder forventningen om konfirmationsforberedelsens

personlige relevans. En forventning, der er i overensstemmelse med den kongelige anordning, ifølge hvilken målet for konfirmationsforberedelsen er at *”bygge bro mellem konfirmandernes livsverden og evangeliet”* (Anordning om børnekonfirmandundervisning og konfirmation, anordning nr. 1027, 2014).

Imidlertid tyder den omfattende konfirmandundersøgelse fra 2015 (Schweitzer et al) på, at præster og konfirmander ikke har samme forventninger til, hvad der skal være de vigtigste temaer i konfirmationsforberedelsen:

	Konfirmanders foretrukne temaer	Præsters foretrukne temaer
Mest interessant	1 Venskab	1 Gud
	2 Livets mening	2 Jesus Kristus
	3 Retfærdighed og ansvar	3 Bibelen
	4 Kærlighed og sexualitet	4 Den sidste nadver
Mindst interessant	1 Meningen med gudstjenesten	1 Andre religioner
	2 Den sidste nadver	2 Kærlighed og sexualitet
	3 Mit eget sogn	3 Meningen med gudstjenesten
	4 Bibelen	4 Venskab

Hvor konfirmanderne interesserer sig for de almenmenneskelige, eksistentielle og etiske spørgsmål, lader det til, at præsterne har større interesse for teologien og dogmatikken.

Den kongelige anordning og biskoppernes vejledning til konfirmationsforberedelse (2014), støtter op om konfirmandernes ønsker”. Undervisningens indhold skal omfatte *”grundlæggende eksistentielle livserfaringer, dvs. børnenes og de unges egne livsspørgsmål”* (Biskopperne 2014)

At adressere grundlæggende livsspørgsmål, som konfirmanderne selv efterspørger, ser således ud til at være en udfordring, som præster med fordel kan blive mere bevidste om. Ønsket om et udvidet eksistentielt øverum med plads til samtale om konfirmandernes egne livsspørgsmål stiller imidlertid store krav til præstens underviserrolle. Hun skal ikke være teologisk ekspert, men *”medvandrer”* på konfirmandernes udviklingsrejse:

”Underviseren må spille sig selv mere på banen, dels at underviseren gennem sin ”ledelsesstil” formår at etablere trygge ”samtalerum” og medvirke til at facilitere såvel kollektive som individuelle udviklingsprocesser. I praksis medfører det, at underviseren i langt højere grad er nødsaget af, at have selvforståelse som ”medvandrers” snarere end teologisk ”ekspert”, samt må lære at anvende de såvel generelt pædagogiske, samt specifikt didaktiske redskaber, der gør det muligt at etablere konstruktive læringsrum.” (Østergaard & Munksgaard, 2008)

Hvis konfirmander skal opleve det meningsfuldt og berigende at gå til præst, kan der på baggrund af undersøgelserne gives følgende anbefalinger til præsten:

- Sørg for at skabe et trygt fælles refleksionsrum med højt til loftet
- Sørg for at arbejde med eksistentielle og religiøse spørgsmål, giv ikke svarene på forhånd
- Sørg for som medvandrers at facilitere de unges egen udvikling, vær ikke eksperten
- Sørg for at tage emner op med relevans for de unges liv

Disse udfordringer til præsten antages det, at det pædagogiske koncept P4C (Philosophy for Children) kan imødekomme. P4C er en metode udviklet i USA og England til at skabe et filosofisk og dialogisk klasserum med fokus på de unges livsspørgsmål i en ligeværdig, undersøgende samtale. Vores hypotese er, at denne metode med fordel kan overføres fra skolen til kirkens undervisning.

Forskning og teori om Filosofi med børn

Der har været forskellige tiltag til implementering af filosofi med børn i den danske folkeskole, fx af Per Jespersen i 1980'erne. Den første egentlige refleksion over forholdet mellem filosofi med børn og religionsdidaktik kom i 2010, hvor Henrik Vestergaard Jørgensen forsvarede sin Ph.d.-afhandling *Filosofi med børn: teoretisk grundlag og religionsdidaktisk potentiale*.

I afhandlingen konkluderer Jørgensen, at den filosofiske samtale ikke adskiller sig principielt fra den teologiske, da mennesket er et endeligt væsen og dermed ikke kan gøre krav på en absolut, guddommelig sandhed (s. 192). Til gengæld bliver filosofi- og religionsdidaktikken naturlige forbundsfæller, når det gælder om gennem dialog at lære børnene at

”navigere reflekteret og forsigtigt i spændingsfeltet mellem en ensidig, essentialistisk sandhedsabsolutisme og en ensidig individualistisk sandhedsrelativisme.” (s. 211)

Men er der ikke forskel på filosofi og religion, og på religiøst og filosofisk sprog? - kunne man indvende. Jo, der er forskel, men vejen til teologien må gå omkring filosofien. I den praktiske didaktik henviser Jørgensen af denne grund eksplicit til teologen Paul Tillichs korrelationsmetode:

”...every religious educator must try to find the existentially important questions which are alive in the minds and hearts of the pupils. It must make the pupil aware of the questions which he already has. After this has been done he can be shown that the traditional symbols in myth and cult originally were conceived as answers to the questions implied in man's very existence.” (Tillich 1959: 154).

Religionsdidaktik bygget på korrelationsmetoden må altid tage udgangspunkt i de spørgsmål, som eleven/konfirmanden stiller. Konfirmanderne får således ejerskab til indholdet i undervisningen. De mulige svar, som traditionen og dens tekster tilbyder, får en relevans, som de ikke havde haft, hvis de blot var blevet præsenteret som løsrevne dogmatiske udsagn uden et forudgående spørgsmål. En filosofisk korrelationsdidaktik kan ikke garantere, at konfirmanden kommer ud på den anden side med den samme teologiske overbevisning som præsten, men den kan, når den lykkes, sikre, at

konfirmanderne gennem dialog meningsfuldt har forholdt sig til nogle klassiske filosofiske og teologiske problemstillinger.

Hvad er Filosofi med børn og ”P4C”?

Filosofi med børn (P4C) er ikke bare én metode, men et koncept som efterhånden har 40 år på bagen og derfor har fået mange forskellige udformninger og har udbredt sig til over 60 forskellige lande verden over (P4C.com). Overordnet set er det fælles for alle varianterne, at de har til hensigt at hjælpe børn og unge med at reflektere over og tale sammen om livets store spørgsmål.

P4C har sin oprindelse hos den amerikanske filosofiprofessor, Matthew Lipman, som udviklede metoden, da han erkendte, at hans universitetsstuderende manglede evne til selvstændig tænkning. Denne kompetence, mente Lipman, kunne man med fordel begynde udviklingen af allerede i skolen. (Suttcliffe 2001)

P4C-konceptet er blevet videreudviklet af den engelske velgørenhedsorganisation SAPERE (”Society for the Advancement of Philosophical Enquiry and Reflexion in Education”), som uddanner over 2500 lærere om året i England i at lede filosofiske samtaler med fokus på elevernes spørgsmål, samtale og sam-refleksion.

SAPERE beskriver indholdet af P4C som fire ”tækningsformer”:

Tænkning	Eksempler
Kritisk tænkning	Spørge, begrunde, argumentere, analysere, selvkorrigere
Kreativ tænkning	Undre sig og finde på alternative ideer, eksempler osv.
Kerende tænkning	Lytte engageret, udvikle holdninger, empati og respekt for andres holdninger
Kollaborativ tænkning	Bygge på hinandens ideer i et ”undersøgende fællesskab”, slutte fra egne eksempler til generelle ideer

Når man tager de forskellige konfirmandundersøgelser i betragtning, er det iøjnefaldende som P4C gennem de fire tækningsformer kan medvirke til at skabe det udvidede ”eksistentielle øvelsesrum”:

Konfirmanderne bliver udfordret til at tage stilling, og deres holdninger kommer på prøve (kritisk tænkning). Dog sker dette i et trygt rum (kerende tænkning). Der er højt til loftet og ingen grænser for, hvilke nye og kreative spørgsmål, der må stilles (kreativ tænkning). De unge taler om emner, der kommer dem ved (kerende tænkning). De unge bliver respekteret for deres holdninger og lærer at sætte sig i andres sted (kerende tænkning). De unge hjælper hinanden i deres eksistentielle refleksion (kollaborativ tænkning).

P4C med konfirmander i praksis

Samtalen er helt central i P4C. Der anvendes en struktur for samtalen, hvor konfirmanderne formulerer og stiller spørgsmålene og taler om dem i et undersøgende fællesskab. Præstens opgave er at være facilitator for konfirmandernes samtale, ikke eksperten, der giver svarene. Som filosofisk facilitator har præsten både en filosofisk og en dialogisk opgave:

- Udfordre konfirmanderne til at tænke dybere og blive bedre til at begrunde deres holdninger.
- Lede samtalen, så konfirmanderne taler med hinanden og ikke med præsten som ”mellemand”.
- Blive bevidst om de almenmenneskelige spørgsmål, som en bibelsk fortælling eller et dogmatisk budskab indeholder.

Samtalestrukturen indeholder syv punkter, som samtalelederen senere kan tilpasse til sit eget gemyt og til konfirmandholdet. Fordelen ved at have en struktur er, at man har noget at holde sig til, og man således kan koncentrere sig om indholdet – også selv om man er over 20 personer, der deltager i en dialog.

Samtalestruktur

1. Opvarmning:

Inden den egentlige samtale går i gang, er det en god ide at indlede med øvelser, der kan varme tanken op, og bidrage til at gruppen lærer hinanden at kende på en sjov måde. Se eksempler i materialesamlingen bagest.

2. Filosofisk stimulus:

Enhver filosofisk samtale indledes med en såkaldt ”stimulus” eller appetitvækker, som fostrer filosofisk undren, og som kan være alt fra en bibeltekst til en kort video eller et billede fra konfirmandernes verden. I Materialesamlingen har vi på opfordring samlet en række ”dobbelstimuli”, hvor en bibeltekst kombineres med et nyere ”tekst” med samme almenmenneskelige tema som bibelteksten.

I forlængelse af appetitvækkeren får hver deltager 1-2 minutters tænketid i stilhed til at overveje, hvad der især undrer ved denne appetitvækker. Hvad kommer man til at tænke på? Hvilke almenmenneskelige fænomener? Hvilke spørgsmål?

3. Formulering af filosofisk spørgsmål:

Konfirmanderne inddeles i grupper eller par og formulerer sammen de almenmenneskelige fænomener, som de mener appetitvækkeren handler om (fx misundelse, tilgivelse, barmhjertighed, hævn, Gud...). Herudfra formulerer gruppen et eller flere filosofiske spørgsmål (fx ”Er der grænser for tilgivelse?” ”Hvad betyder ”Gud”?”). Gruppen vælger det bedste spørgsmål og skriver det med store bogstaver på et A4 ark.

For at finde hjælp til, hvordan man kan arbejde med at skelne et filosofisk spørgsmål fra andre spørgsmål, er et godt redskab ”Spørgsmålskvadranten” udviklet af den australske filosofididaktiker Philip Cam (2006).

Den lodrette akse går mellem den verden, som vi udsættes for i tekster og andre stimuli, og virkeligheden, vi lever i. Der kan stilles spørgsmål ind i teksten, som man fx gør i analyser af lignelser, myter el. lign. De interessante spørgsmål i en filosofisk sammenhæng er dog dem, som angår vores fælles virkelighed.

Den vandrette akse går mellem åbne og lukkede spørgsmål og de interessante for en filosofisk samtale er selvfølgelig de spørgsmål, som vi ikke kan finde et entydigt svar på.

Til alle fortællinger, billeder, film og lignende kan der stilles alle typer af spørgsmål. Hvis man fx arbejder med lignelsen om den fortabte søn, kan man spørge: Hvor mange sønner havde faderen? (Se i teksten) Hvad er en fedekalv? (Googl eller spørg en, der ved det). Mon den ældste søn gik ind og festede, da den yngste kom hjem? (Brug fantasien). Denne type spørgsmål ligger i øvrigt tæt på de filosofiske, da de lægger op til spekulation om mulige scenarier, som kan anvendes i den filosofiske samtale. Bør man tilgive alt? (Et filosofisk spørgsmål, som man kan tænke og tale længe om uden at blive færdige).

Bemærk, at det sidste, filosofiske spørgsmål er et ja/nej-spørgsmål. Denne type spørgsmål kan imidlertid sagtens være filosofiske, idet de stort set altid må efterfølges af et "Hvorfor?" og altså kræver en begrundelse.

Man kan med fordel udnytte alle kvadrantens 4 spørgsmålstyper, da det er generelt motiverende for læring at stille spørgsmål, som man selv ønsker svar på. Er konfirmanderne først fortrolige

med spørgsmålskvadranten, bliver de bevidste om, hvor de kan gå hen for at få svar på de forskellige typer af spørgsmål.

4. Valg af filosofisk spørgsmål:

Grupperne lægger deres A4-ark med spørgsmål ud på gulvet, så alle kan se det. Hver enkelt deltager stemmer på det spørgsmål, hun foretrækker at tale om. Afstemning kan ske enten ved rent fysisk at stille sig ved spørgsmålet eller sætte en streg ved det foretrukne (ved denne metode kan der stemmes på flere spørgsmål). Der kan også stemmes "blindt" ved at deltagerne lukker øjnene og rækker en hånd i vejret. Dermed undgår man, at venner stemmer på det samme. De resterende spørgsmål har stadig relevans i samtalen, idet de en gang er stillet, og der er derfor ikke udpeget én "vinder", men udgangspunktet for samtalen er fundet. Facilitatoren kan evt. gemme de andre spørgsmål og sætte dem på "venteliste" til at blive taget op enten i denne samtale eller en kommende.

5. Samtale:

Omsider begynder den filosofiske samtale. Men forarbejdet er givet godt ud, idet deltagerne er blevet motiveret gennem spørgsmålsarbejdet og indledningsvist har behandlet de emner, stimulus rummer. Der bruges en bold, en sten, et sammenkrøllet tørklæde eller lignende, som signalerer, hvem der har ordet. Det kan være vanskeligt at undgå, at deltagerne henvender sig til præsten/facilitatoren og ikke til hinanden. For at opbygge det undersøgende fællesskab mellem deltagerne, kan man bede en deltager være ordstyrer, eller bede den sidste taler vælge den næste. Man rækker hånden ud med håndfladen opad, hvis man vil sige noget, NÅR den anden har talt færdigt.

Det er vigtigt at opstille nogle idealer for samtalen. Man kan evt. begynde med et eller to og langsomt bygge flere på.

Kig på den, der taler
Udtryk jer klart og kort
Byg på den sidste taler
Begrund og søg grunde

Disse er idealer, og ikke regler for samtalen, da de sjældent kan realiseres fuldt ud.

Konfirmandgruppen kan imidlertid løbende arbejde på at udvikle sig og kan evt. eksplicit evaluere sig selv.

Samtalelederens rolle kan være mere eller mindre tydelig under en sådan samtale - for en ny gruppe konfirmander muligvis mere dominerende end for en øvet.

6. Afrunding:

Til slut får alle deltagerne lov til et sidste ord. Bolden går en sidste runde blandt deltagerne, idet ingen skal brænde inde med noget, som de gerne ville have sagt. Har man intet at tilføje, lader man bare bolden gå videre. Det er ofte her, at de, der har brug for længere tid til at formulere sig, får kastet deres værdifulde guldkorn ind i fællesskabet. I grupper, for hvem denne samtaleform er ny, kan man evt. sige, hvordan man har oplevet at tale sammen på denne måde.

Det kan synes svært at samle op på en filosofisk samtale, idet man sjældent kan formulere en entydig konklusion. Men det er bestemt heller ikke meningen. Samtalen skal hellere ende med, at begreber er blevet udvidet, og spørgsmål er blevet nuanceret, end at forsamlingen kan sætte to streger under en bestemt holdning.

Det er en fordel, at samtalelederen tager noter undervejs. Hun kan på baggrund heraf opsummere, hvordan samtalen udviklede sig, men uden at lægge sin egen personlige vurdering ned over forløbet.

7. Eftertanke:

Præsten kan med fordel notere sig, hvilke potentielle temaer, der er mere gule, og som hun kan lægge i skuffen til en anden god gang. Desuden er det tiden værd at reflektere over samtalen:

- a. hvordan får jeg flere i tale næste gang?
- b. hvad skal jeg huske at få spurgt om?
- c. hvordan undgår jeg at sige for meget?
- d. hvordan talte konfirmanderne med hinanden?

Fysiske aktiviteter

P4C indebærer også aktiviteter, som kan gøre konfirmandernes tænkning og dialog fysisk. Når de unge skal flytte sig rent fysisk i forhold til et holdningsspørgsmål, kan de ikke gemme sig.

Der kan arbejdes med aktiviteter såsom ”Begrebsbarometer”, ”Filosoffens frugtsalat”, ”Filosofisk skillelinje” og ”De 4 verdenshjørner”. I Materialesamlingen er der eksempler på disse aktiviteter.

Hvis man vil have en mere detaljeret beskrivelse, kan man gå ind på www.filosofipatruljen.dk eller læse i Groth & Kallesøe (2016): *Lommefilosoffen. En håndbog i filosofi med børn*.

Man kan sagtens anvende aktiviteterne uden en egentlig struktureret samtale, men det vil være en fordel, at konfirmanderne er bevidste om samtalens idealer.

Projektets forløb

Projektet ”Filosofiske samtaler i konfirmandundervisningen” blev udformet med baggrund i de nævnte undersøgelser og teori. Antagelsen var, at et udvalgt antal præster kunne skærpe deres evne til at opbygge et ”udvidet eksistentielt øverum” i konfirmandforberedelsen, hvis de blev gjort bekendt med P4C gennem workshops afholdt af Filosofipatruljen. Set fra konfirmandernes side ville relevansen og udbyttet af konfirmandforberedelsen forøges, hvis undervisningen i højere grad bar præg af filosofiske samtaler om eksistentielle spørgsmål, understøttet af dialogiske strukturer og aktiviteter.

Når de unge i højere grad selv deltog i den eksistentielle dialog om teologiske og filosofiske spørgsmål, var antagelsen endvidere, at de ville kunne udvikle deres filosofiske og religiøse sprog på en måde, der afspejler den religiøse dimension.

Forskningshypoteser:

- P4C medfører et udvidet eksistentielt øverum i konfirmandstuen
- Filosofiske samtaler forøger den personlige relevans for konfirmanderne
- Konfirmanderne udvikler deres filosofiske og religiøse sprog gennem P4C

Den religiøse dimension forstås i forlængelse af P. Tillich her som konfirmandernes mod til at anvende og samtale om de almenmenneskelige og eksistentielle begreber, som filosofi og religion tematiserer: venskab, kærlighed, livets mening, lykke, lidelse, godt, ondt....

Konfirmanderne bliver øvet i at almengøre egne erfaringer, løfte dem op på et filosofisk plan, gå i dialog med andre og forholde sig til de uenigheder, der naturligt opstår mellem mennesker.

I et udvidet eksistentielt øverum stilles der åbne spørgsmål, som forsøges besvaret alment og velbegrunder under hensyntagen til de andre dialogpartners argumenter.

Sammenfattende kan man kalde denne udvikling for konfirmandernes ”filosofiske dannelse”. Dette begreb vil herefter blive anvendt med denne betydning.

Filosofisk dannelse:

- Mod til at indgå i dialog
- Evne til at almengøre egne erfaringer
- Tolerance over for uenigheder
- Bevidsthed om at åbne spørgsmål ikke har endelige svar

For at undersøge, om filosofiske samtaler kunne gøre konfirmandundervisningen mere relevant for konfirmanderne, måtte vi sammenligne de deltagende præsters undervisning før og efter interventionen. Det gjorde vi dels ved spørgeskemaer¹ til konfirmanderne om undervisningens relevans, sammenlignet med forrige års konfirmander, dels ved interview med de deltagende præster og dels ved videoobservation af samtalerne i konfirmandstuen. Den første videooptagelse blev desuden anvendt som grundlag for en supervisionssamtale.

Tidsplan for forløbet:

2016				
April	Maj	Juni	September	Oktober
Før-spørgeskemaundersøgelse af 2016-konfirmander (oplevelse af relevans)	Workshop for tilmeldte præster i de to udvalgte provstier (Aarhus N og Lemvig)	Valg af otte præster i alt fra de to provstier til deltagelse i forskningsprojekt et	Workshop for deltagende præster med planlægning af filosofiske konfirmandforløb med hjælp fra Filosofipatruljen	Første supervision af præsterne (video)
2017				
Jan	Marts	April	August	Oktober
Midtvejs-workshop	Anden supervision af præsterne (video)	Efter-spørgeskemaundersøgelse af konfirmander og interview med præsterne	Dataopsamling og konklusioner	Udarbejdelse af rapport og materialesamling/håndbog

¹ Vedlagt som bilag

Projektets resultater

Det eksistentielle øverum og den personlige relevans

Generelt viser resultaterne, at jo flere grundelementer af P4C-konceptet, som det er lykkedes de deltagende præster at implementere, jo større sandsynlighed er der for at skabe et eksistentielt øverum:

”Jeg synes det har været utroligt effektivt, på den måde at få struktureret samtalerne og organiseret undervisningen, sådan så konfirmanderne kommer på banen, så jo - klart, der er blevet filosoferet mere og konfirmanderne har sagt mere end de plejer, meget mere.” Citat fra en af projektets præster

Konfirmanderne er altså mere engagerede og har deltaget mere end de plejer, ifølge præsten. Spørgeskemaundersøgelsen tilstræbte svar på om konfirmanderne også oplevede disse samtaler relevante og vedkommende jf. vejledningen til konfirmationsforberedelsens formulering om at danne bro til konfirmandernes aktuelle og personlige virkelighed.

Konfirmandernes svar understøtter præstens: Der er en procentvis næsten fordobling af det mest positive svar ”Ofte”.

”De emner vi taler om til præst er relevante og vedkommende for mig”				
	2016		2017	
	Frekvens	Procent	Frekvens	Procent
Ofte	11	12,36	22	36,67
Af og til	57	64,04	30	50,00
Sjældent	20	22,47	7	11,67
Aldrig	1	1,12	1	1,67
Total	89	100,00	60	100,00

Kilde: Konfirmandundersøgelsen 2017, se bilag 1. Missing values er udeladt.

Normalfordelingen har umiddelbart ændret sig fra at ligge omkring medianen til i 2017 at lægge sig omkring øvre fraktil. Mest markant ses det her, at der fra 2016 er 12,36 % af konfirmanderne, der mener at konfirmandundervisningen ofte er relevant, mens det er steget til 36,67% i 2017.

Denne stigning behøver ikke nødvendigvis kun at være en effekt af konceptet P4C. Det kan også skyldes, at de præster, som vælger at deltage i projektet, generelt fokuserer på at udvikle egen undervisning. Endvidere at de præster som deltog i projektet alle selv havde valgt at deltage og altså ikke blev tilfældigt udvalgt.

En konfirmands udtalelse peger dog på, at der har ligget en forventning om at skulle lytte mere end tale:

”Man får rent faktisk lov til at sige noget selv!”

Vi kan overordnet se, at der er forskel på, hvilke grene af P4C-konceptet, der tiltaler de forskellige præster. For nogle er det primært samtalen i rundkredsen, (”tænkehatten” eller ”det filosofiske øje”, som den blev døbt) for andre er det snarere aktiviteterne, som skaber de gode samtalerum. I modsætning til hvad man måske kunne forvente, blev den filosofiske samtalestruktur oftest anvendt i de store grupper og havde ifølge præsterne størst succes her. Store konfirmandhold ser således ud til at have større gavn af P4C’s samtalestruktur end de mindre, hvor alle deltagere mere naturligt bidrager.

Om det er lykkedes at skabe et udvidet eksistentielt øverum, kan bl.a. iagttages ud fra konfirmandernes udsagn i de videoobserverede samtaler: I hvilken grad udtrykker de sig filosofisk? Hvor mange deltager faktisk i samtalen? Hvordan forholder de sig til temaerne i samtalerne og til hinanden?

I eksemplerne herunder ses udviklingen i samtalen på det samme konfirmandhold fra den første til den sidste samtale. Skønt der tages højde for dagsform og særligt gunstige samtaleforhold, er det ikke til at tage fejl af, at disse konfirmander er vokset i filosofisk dannede – og et eksistentielt øverum er blevet skabt.

Den måde, hvorpå konfirmanderne indleder og formulerer deres ytringer, er ganske vist stadig tentativ, men ikke nær så søgende og distanceret som i begyndelsen.

Fra første samtale om spørgsmålet ”Hvad er Biblen egentligt?”

Konfirmand: *”Altså.... Man ku’ godt sige, at Biblen var en inspirationskilde. At sådan som du sagde, at hvis du altså, hvis du tænker over meget, så kan du øøh... spørge Biblen om ja – noget du kunne gøre”*

Præst: *”Er alle med? Er der noget I ikke forstår her? Hørte I hvad der blev sagt? Er du sød at sige det igen?”*

Konfirmand: *”Altså, Biblen er en inspiration man øøh kan slå op i, hvis der er noget man kan bruge...”*

Fra sidste samtale om spørgsmålet: Hvorfor lader Gud folk dø?

Konfirmand 1: *”Jeg tænker, at når man er død, kommer man op til noget bedre. Så døden er ikke en dårlig ting. Det er bare synd for dem hernede.”*

Konfirmand 2 (Samme som ved 1. samtale): *”Jeg tror ikke, at jeg gider blive 5000 år gammel alligevel. Det er for kedeligt”*

Konfirmand 3: *”Jeg mener, at man får egenskaber i kraft af at andre dør fra en. Altså man lærer noget af det.”*

Bemærk især hvordan konfirmanderne indleder:

”Man ku godt mene...” ændrer sig til *”Jeg tænker, tror og mener...”*. De tør med andre ord stå ved ytringen og er tydeligere og mere bevidste om, hvad de egentligt vil sige med den. Desuden er der slet ikke lige så lange pauser som i første samtale. I anden samtale deltager desuden flere konfirmander meget mere aktivt og overtager ordet fra hinanden uden præsten som mellemmand. Denne udvikling dokumenteres også af konfirmandernes præst:

”I starten sad jeg på pinde, og var klar med 70 minutters universitetsundervisning i en eller anden filosofisk søjle, hvis det nu skulle være, at de gik kolde, og var sådan helt, ååh hvad nu hvis. Men til sidst havde jeg det sådan - det kan godt lade sig gøre! Talens åbenhed og tillid, den fungerede jo også her. Søren skal nok komme på banen! Til sidst gik den også videre end til om samtalen den kører. Så kunne jeg overveje hvordan jeg skulle få flere til at tale.”

Præsterne udtaler sig generelt positivt om konceptet P4C og dets potentiale i forhold til deres tidligere forsøg på at skabe eksistentielle øverum. På spørgsmålet om, hvilken modtagelse hans filosofiske undervisning havde fået, svarede en af projektets præster:

”Jeg har tit fået mange positive bemærkninger, men jeg har aldrig fået så mange positive bemærkninger og knus fra konfirmander og forældre, som i år.”

Dette er en positiv bemærkning, som dog ikke med sikkerhed kan tilskrives P4C alene. Imidlertid understøtter den følgende tilbagemelding fra en forælder, at der opleves relevans og muligvis et særligt eksistentielt rum:

”Vores barn er så fantastisk glad for at gå til konfirmandundervisning og sidder egentligt oppe i skolen og er lidt småtræt af det, der er. Med den måde, som du underviser på, bliver tingene bragt til live for ham. Han er så opslugt og skal bare afsted.”

I spørgeskemaundersøgelsen bekræftes denne tendens. Vi spørger efter konfirmandernes oplevelse af relevans for eget liv og ”pro me aspektet” gennem deres tilkendegivne holdning til udsagnet: ”Jeg får meget ud af at gå til præst”.

I 2016 svarede 8,89%, at de ofte fik meget ud af at gå til præst, mens dette gælder for 39,34% i 2017. Altså en markant ændring for medianen, som er flyttet op i øvre fraktil.

”Jeg får meget ud af at gå til præst”				
	2016		2017	
	Frekvens	Procent	Frekvens	Procent
Ofte	8	8,89	24	39,34
Af og til	65	72,22	34	55,74
Sjældent	16	17,78	3	4,92
Aldrig	1	1,11	0	0,00
Total	90	100,00	61	100,00

Kilde: Konfirmandundersøgelsen 2017, se bilag 1. Missing values er udeladt.

Dette betyder også, at hvor det lykkes præsten at få konfirmanderne engageret mere i (sam)tale, opleves det mere relevant for konfirmanderne.

En næsten nyuddannet præst udtaler sig efter de to første år med konfirmander om P4C:

”Det, det har gjort, netop fordi det har strukturen og formen, det har gjort, at jeg faktisk har turdet gå ind i det ”rum”. I mit første år har jeg set, at det her spørgsmål burde man tage op, eller dvæle ved, men det er svært, når man har lavet en plan for undervisningen”.

Præsten oplever altså, at P4C-strukturen understøtter den filosofiske samtale, og at formen sætter fri i skabelsen af det eksistentielle øverum for konfirmanderne. Hun fortsætter:

”Vi var flere præster samlet og da oplevede jeg, at mine konfirmander fandt mest ro ved at føre denne type dialog. Andre fandt det pinligt og ubehageligt. Mine fortsatte også samtalen længere og mere kvalificeret.”

Hun fortæller endvidere, at hun får flere forældrehenvendelser om, at de fortsætter samtalerne hjemme. Dette er en faktor, som tydeligvis indikerer, at konfirmanderne oplever relevans i forhold til eget liv og ligefrem har opnået en højere grad af filosofisk dannelse:

”Det breder sig.... Barnet bringer emnet på banen, fordi det har diskuteret det før og har været nogle argumenter igennem, så barnet bliver en facilitator, der kan sige: ’hvis du siger sådan, hvad så med dét der?’ Der kan man som forælder tænke ’Hvad sker der lige der?’”

Konfirmanderne har i få tilfælde evalueret skriftligt på årets konfirmandforberedelse foruden spørgeskemaet. De svarer på, hvordan det har været at gå til præst:

Hvordan har det været at gå til præst?
Altså jeg synes, at jeg har fået noget ud af det. Så
det er ikke helt spildt.
Det er også en af de få "fag", hvor både pigerne og
drengene snakker ordentligt sammen, og jeg tror at
det vil komme til at ændre sammenholdet, sådan at
det bliver bedre.

En anden formulerer sig mindre positivt om konfirmandforberedelsen generelt, men siger dog: "Jeg synes til gengæld, det er rigtig fedt fx at sidde i "øjet" ..."

Det filosofiske og religiøse sprog

Når det er lykkedes for præsten at implementere samtalemetoden ("tænkehatten"/"det filosofiske øje") og derved skabe et udvidet eksistentielt øverum, har konfirmanderne tydeligt forbedret deres religiøse og filosofiske sprog. Se figuren herunder for et eksempel hos en præst med et konfirmandhold på 25 på en måling af de udsagn, som konfirmanderne har bidraget med.

Filosofisk og religiøs sprogudvikling	Første samtale	Sidste samtale
Synsninger Hvor konfirmanderne "bare synes" noget uden begrundelser	4	0
Kreative udsagn Hvor konfirmanderne udtrykker en ny ide, eller siger "hvad nu hvis.."	3	11
Filosofiske udsagn Hvor konfirmanderne afklarer begreber, skelner, spørger ind eller argumenterer for en holdning	6	13
Dialogisk udvikling		
Dialogiske bemærkninger Hvor konfirmanderne siger: "Jeg er (u)enig med..."	5	9
"Prompts" Hvor konfirmanderne udfordrer en holdning.	0	6
Relaterer til verden udenfor Hvor konfirmanderne sætter samtalen i relation til dem selv i en anden sammenhæng uden for konfirmandstuen	2	1

Tabel 1: Analyse af konfirmanders udsagns karakter

Som man kan se på figuren, er dialogens kollaborative og kritiske karakter blevet styrket. Konfirmanderne er blevet meget bedre til at udfordre hinanden gennem "prompts", at bygge oven på hinandens udsagn ("dialogiske bemærkninger") og forholde sig kritisk til hinandens udsagn.

Når det eksistentielle øverum bliver skabt, bliver præstens taletid reduceret og konfirmandernes deltagelse øget, hvilket underbygges af følgende optælling lavet ved observation hos nedenstående præst:

Eksempel på optælling af udsagn fra henholdsvis præster og de 25 konfirmander.	Antal ytringer - Præst	Antal ytringer - Konfirmander
Første samtale (efterår 16)	16	21
Anden samtale (forår 17)	20	52

Tabel 2 Optælling af udsagn fra henholdsvis præst og konfirmander

I kraft af at holdet sidder i en rundkreds og taler sammen, udlignes præstens normale dominans i klassesamtaler. Det er konfirmandernes egne spørgsmål, som er genstand for samtalen og sandsynligvis er det dét, som fremmer modet til deltagelse og engagement. Samtidig hjælper cirklen præsten til at være medvandrers i samtalen frem for ekspert. Som en præst formulerer det:

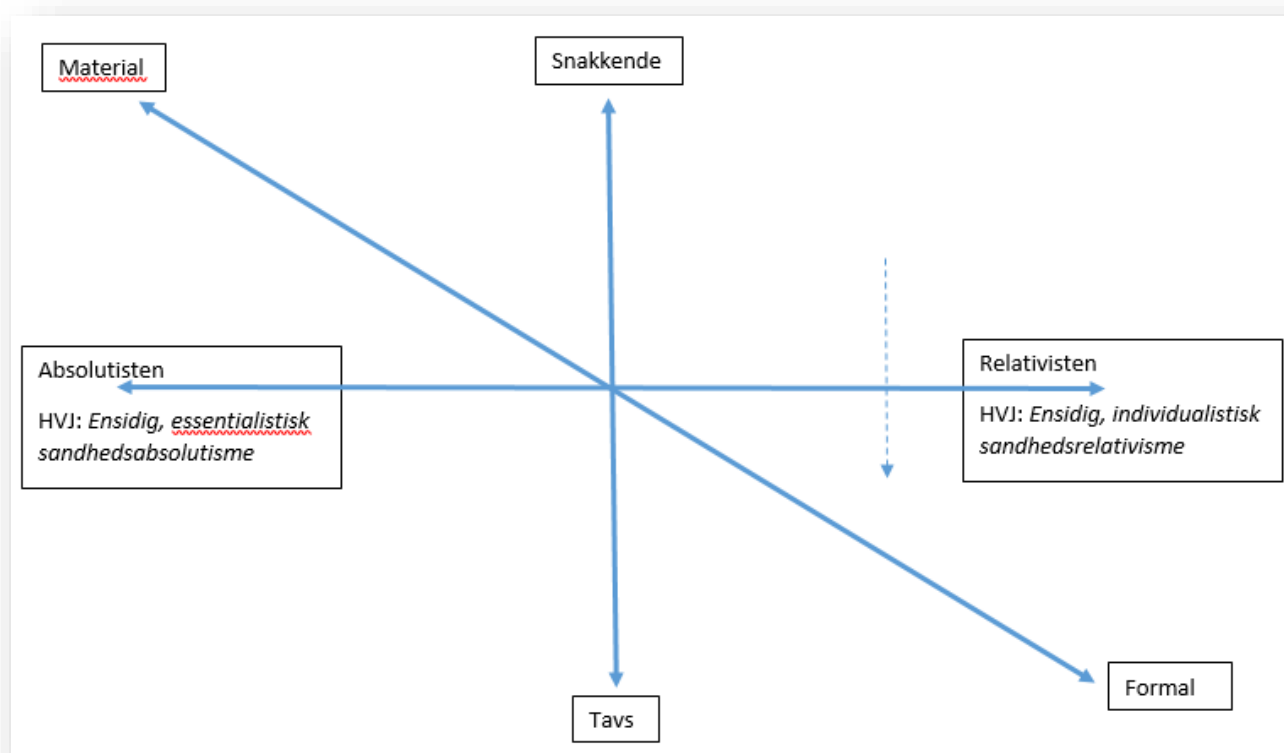
”Det billede af cirklen og af at diskussionen forgår derinde i rummet, det giver en gyldighed for at kaste ting derind... Det er derfor vi sidder i en cirkel, det er fordi det foregår inde i midten.”

Citat: Karen Trolle Viholm, Risskov kirke

Præstens evne som facilitator og konfirmandernes deltagelse

Et generelt billede, som vi har set gennem vores observationer er, at præstens rolle som facilitator spiller en stor rolle for konfirmandernes deltagelse og dermed for det eksistentielle øverum. Enhver samtaleleder/præst vil kunne placeres eller placere sig i følgende model, som vi har udarbejdet:

Facilitator-måler

Tabel 3: Facilitationsmåler

Den vandrette akse tager afsæt i Jørgensen (2010), ifølge hvem udfordringen for præsten er at ”navigere reflekteret og forsigtigt i spændingsfeltet mellem en ensidig, essentialistisk sandhedsabsolutisme og en ensidig individualistisk sandhedsrelativisme”.

Som Jørgensen påpeger, er det en balancegang ikke at ende i nogen af ekstremerne, hvilket den vandrette akse symboliserer. Absolutisten vil være så ivrig efter at forkynde sin dogmatiske

sandhed, at der intet rum bliver for eksistentiel refleksion, mens relativisten vil stå for et ”anything goes” og dermed ikke udfordre til dybere refleksion og kritisk eftertanke.

Umiddelbart kunne man antage, at dogmatikeren vil tale meget og relativisten være tavs. Sådan er billedet også overvejende, men det er ikke fuldstændigt. For at nuancere de forskellige typer må figuren derfor suppleres med den lodrette akse, som indfanger, hvor talende den enkelte præst er i samtalen med konfirmanderne. Med ”snakkende” kan forstås såvel den, der holder enetale og har svært ved at få konfirmanderne på banen, som den, der mellem hvert indslag fra konfirmanderne i den bedste mening lige skal på selv for at omformulere konfirmandens udsagn og sende ordet videre. Denne sidste praksis er netop ikke reelt dialogisk, da konfirmanderne kun kommer til at tale med præsten og ikke med hinanden.

De præster, som det lykkes at skabe det eksistentielle øverum og dermed udvikle konfirmandernes filosofiske dannelse, vil typisk befinde sig i kvadranten nederst til højre.

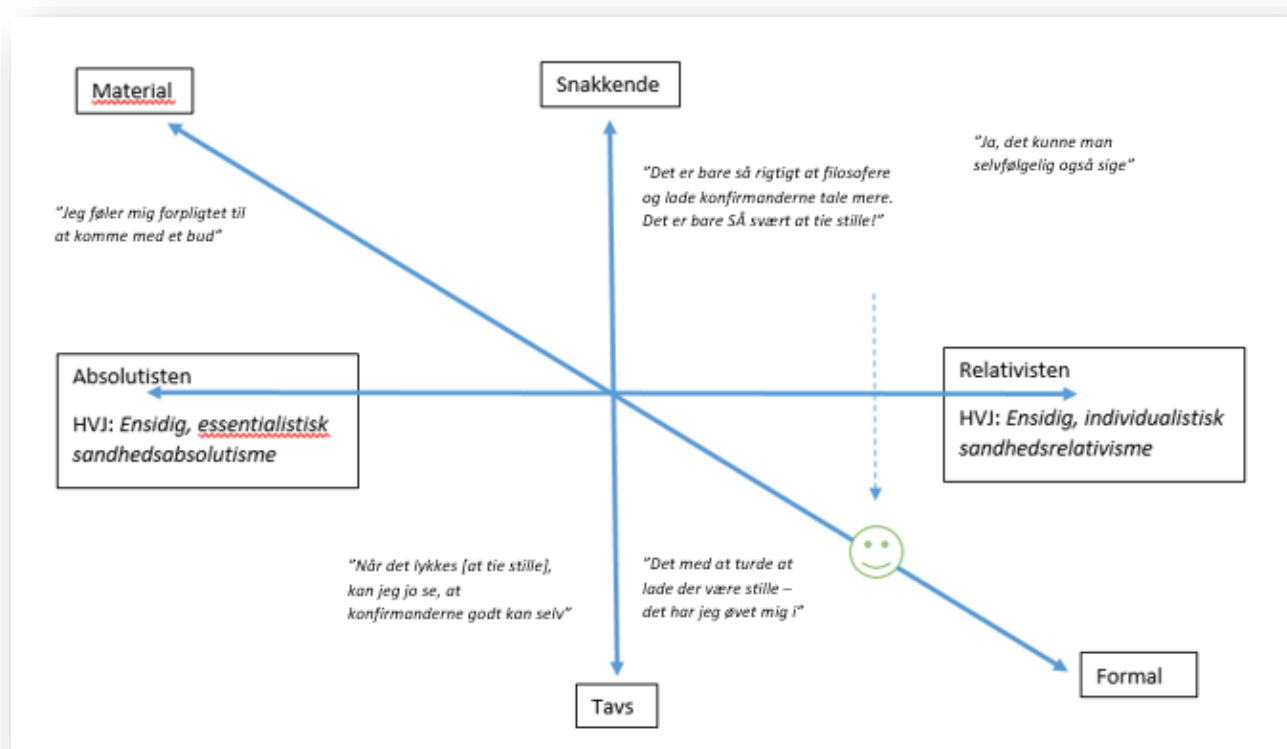
Den skrånende akse er almindidaktisk: Hvad vil det egentligt sige at lære noget? Og hvad skal man lære til præst? Præster er ikke primært uddannet i at undervise og har måske derfor ikke en bevidsthed om, at læring og dannelse kan omfatte såvel material som formal dannelse (jf. almindidaktikeren W. Klafki) (Skovmand og Graff 2004). Mens material dannelse handler om vidensindlæring (”at fylde på tanken”), går formal dannelse på opøvelse af kognitive funktioner, såsom fx argumentation og kritisk tænkning. Når det gælder opbygningen af et eksistentielt øverum, kommer den formale dannelse i fokus. Her er målet at opøve konfirmandernes filosofiske dannelse, forstået som deres mod til at deltage kvalificeret i en samtale med andre om filosofiske spørgsmål. I denne proces kan den materiale dannelse ligefrem stå i vejen, medmindre præsten formår at docere teologiske begreber, bibelske fortællinger og andet stof i passende mængder, når det er relevant i forhold til konfirmandernes emnevalg.

En præst fortæller her, hvordan hun har oplevet ikke at forkynde det kristne budskab om ligeværdighed, men at praktisere det i den levende samtale:

”Den der ligeværdige samtale, som det vi prædiker, når vi siger, at vi er lige meget værd, så mener vi det også i samtalen. Jeg er ikke i tvivl om, at de har tænkt at præsten er vores lærer, men hende kan vi godt snakke med om ting.”

Nedenfor har vi placeret nogle af præsterne ud fra deres udtalelser. Alle præster med bevidsthed om den filosofiske samtale vil typisk gennemgå en udvikling fra større til mindre styring, som trygheden vokser, og konfirmanderne lærer at kunne selv. Men citaterne viser også, at det kan være svært.

Smiley'en viser, hvor den filosofiske konfirmandunderviser – efter vores opfattelse – ideelt befinder sig.

Tabel 4: Facilitationsmåler med udsagn fra nogle deltagende præster

Hvad er forkyndelse? Teologi og/eller filosofi?

Som citaterne på modellen viser, kan det være en udfordring for præsten at holde sine teologiske svar på de filosofiske spørgsmål tilbage og i stedet lade konfirmanderne selv nå hen til mere søgende og ufærdige svar. En præst indrømmer:

”Fx er der en der siger noget om Jesus og vold, så kan jeg ikke bare sige hmmm. Der noget der, jeg ikke synes. Jesus er ikke voldelig. Jeg korrigerer og laver en modfortælling... Jeg har en historie fra bibelen, som kunne lave deres værdier om og så bliver det forkyndelse...”

Her har præsten en tankevækkende brug af begrebet ”forkyndelse”. Det er underforstået, at forkynde, det må man ikke. Men, kunne man spørge, er det ikke meningen, at præster skal forkynde det kristne budskab? Og vil alle, inklusive præster, ikke gerne det bedste for andre mennesker, inklusive konfirmanderne? Har præsten ikke misforstået noget?

Ifølge Jørgensen (2010) er det filosofiske og teologiske udgangspunkt, at ingen mennesker kan gøre krav på den endelige sandhed. Denne kendsgerning underbygges af Schweitzer, ifølge hvem der i kristendommen aldrig vil kunne gives et endegyldigt svar, idet tro handler om en personlig relation til Gud. Svar på religiøse spørgsmål kan derfor aldrig handle om at overlevere svar, men spørgsmålet må genovervejes på ny hos den enkelte (Schweitzer 2006:102). Det kan tyde på, at præsten tilslutter sig denne teoretiske opfattelse af sin rolle som ”forkynder”, men har ganske svært ved at leve den ud i praksis.

Hvordan kan man da definere begrebet forkyndelse på en meningsfuld måde? Ifølge ovenstående model må forkyndelse i negativ forstand høre til på den venstre side af den vandrette akse: Der hvor præsten bliver for absolutistisk, ensidig og dogmatisk. Grunden til denne negative opfattelse af begrebet skyldes, at en sådan ”prædiken” forlader konfirmanderne i det abstrakte. Konkretionen, dvs. referencen til menneskelivet mangler. Som Tillich ville udtrykke det: Svar gir ikke mening, når der ikke er bevidsthed om spørgsmålet. Korrelationen mellem menneskelivet og evangeliet mangler.

Vil man derimod formulere en positiv opfattelse af forkyndelsesbegrebet, må forkynderen åbne det eksistentielle øverum og vandre med konfirmanderne på deres filosofiske dannelsesrejse på den højre side af akse. Følgende citat viser, at det kan lade sig gøre at holde sin teologiske ekspertise tilbage og vandre med, hvis man er bevidst om udfordringen og øver sig:

*"Der var jo en pige der på et tidspunkt i samtalen om opstandelsen sad og snakkede om at hun troede på reinkarnation og så bagefter, så kobled hun lige teodicé-problemet på....og så måtte jeg lige holde fast i stolen, fordi jeg havde lyst til at rette hende, i det der reinkarnation. Men så kunne jeg også samtidigt mærke, at hvis jeg gjorde det, så trådte jeg ud af tænkehatten og ville trække det helt ned, og så var jeg bange for, at de ikke ville turde sige noget, og så greb jeg fat i teodicé-problemet og så kørte det bare - helt altså!
Den kørte helt ud, hvor jeg slet ikke behøvede at sige noget, men der har også været gange, hvor jeg sådan har været nødt til at trække den op fra bunden og hive udsagn frem og lægge ud på gulvet."*

Men, ville nogen måske kritisk kunne indvende, har vi så ikke fået skabt en situation, hvor filosofien har overtaget teologien, og der ikke længere er forskel? Bør det ikke være således, som mange ville mene om de to videnskaber: Filosofien stiller spørgsmålene og teologien giver svarene? Eller i det mindste således, at teologien befinder sig til venstre og filosofien til højre på figurens akse?

Jo, teologien vil repræsentere svar - dog kun mulige og tentative svar i den udstrækning de er den enkelte præsts bud på en tolkning. Men når det gælder religionsdidaktik bliver denne grænse opblødt, da udgangspunktet må være det enkelte barns mulighed for at få rum til at formulere sine grundlæggende spørgsmål om eksistensen, om Gud, om etik og om verden udenfor. Vil man være medvanderer i denne proces, må man på filosofisk vis tage konfirmandernes spørgsmål alvorligt og møde dem der, hvor de er. Det vidste allerede Kierkegaard:

"At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa man passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der. Dette er Hemmeligheden i al Hjælpekunst. Enhver, der ikke kan det, han er selv i en Indbildning, naar han mener at kunne hjælpe en Anden. For i Sandhed at kunne

hjælpe en Anden, maa jeg forstaae mere end han – men dog vel først og fremmest forstaae det, han forstaaer. Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min Mere-Forstaaen ham slet ikke. Vil jeg alligevel gjøre min Mere-Forstaaen gjældende, saa er det, fordi jeg er forfængelig eller stolt, saa jeg i Grunden i stedet for at gavne ham egentligen vil beundres af ham.

Men al sand Hjælpen begynder med en Ydmygelse; Hjælperen maa først ydmyge sig under Den, han vil hjælpe, og herved forstaae, at det at hjælpe er ikke at herske, men det at tjene, at det at hjælpe ikke er at være den Herskesygeste men den Taalmodigste, at det at hjælpe er Villighed til indtil videre at finde sig i at have uret, og ikke at forstaae hvad den Anden forstaaer” (Kierkegaard 1994:96f)

En anden præst sammenligner den filosofiske samtale med en polterabend. I dette ritual sker der noget. Deltagerne transcenderer sig selv ind i fællesskabet:

”Den filosofiske samtale er som en god polterabend. Alle deltagere, som ikke nødvendigvis kender hinanden særligt godt i denne kontekst, skal nå at tænke: Dét her, det tør jeg ikke. Når først alle alligevel har turdet, så bliver festen om aftenen supergod, for alle har haft overskridende tænkning. De bliver ”troens riddere” sammen.”

Implementeringsudfordringer

Det kan være udfordrende for en præst at implementere P4C’s filosofiske og dialogiske strukturer, og det er ikke alle projektets præster, som har overtaget P4C med lige stort held. Dette kan have flere årsager, som vi har forsøgt at sammenfatte nedenfor.

Generelle implementeringsvanskeligheder

Man overtager et hold og en kultur, som kan være mere eller mindre frugtbar for filosofisk samtale, enten pga. enkelte konfirmander eller hele klassekulturen. Ligeledes kan størrelsen på holdet være

en udfordring: Et lille hold på fem skal måske ikke sidde i rundkreds, men kan tale sammen under aktiviteterne, mens det på et stort hold kan være svært at få alle i tale. Imidlertid er der indicier på, at den gode implementering af P4C kan være fremmende for klassens sociale liv og måske bringes med tilbage i skolen.

En præst vurderer, at der i konfirmandstuen foregik samtaler mellem konfirmander, som ellers ikke havde meget med hinanden at gøre i klassen. En konfirmand udtaler endda, at dette muligvis vil kunne få en positiv indflydelse på klassesammenholdet fremad, da konfirmandforberedelsen er det eneste ”fag”, hvor både piger og drenge snakker ordentligt sammen.

Som ”privatpraktiserende” præst med mange år i branchen er det ikke altid lige let at underkaste sig en ny metode. At lære en ny metode kræver tid og øvelse. Man skal tilpasse metoden, så den passer til ens personlighed, såvel som ”aflære” sig gamle vaner. Hvis man som præst har mange andre vigtige aktiviteter, er det heller ikke nemt at sætte den tid af, som nyimplementeringer kræver.

Specifikke implementeringsvanskeligheder med P4C

Som berørt ovenfor kan det være vanskeligt at forlige sig med rollen som medvandrers og ikke ekspert af såvel teologiske som pædagogiske årsager. En vigtig side af P4C er langsomhed og stilhed. Det kan være nødvendigt i perioder i samtalen blot at tie og afvente, at konfirmanderne får reflekteret længe nok til at kunne formulere et udsagn. Denne stilhed kan opleves ”larmende” og langvarig, men er nødvendig for konfirmandernes refleksion. Tænk på, at det måske er første gang, de overhovedet har tænkt denne tanke!

Endelig er der et paradoks i flere af præsternes udtalelser, som vidner om stor velvilje i forhold til konceptet, men en samtidig erkendelse af, hvor vanskeligt, det er:

Præst 1: ”*Det er bare så rigtigt at filosofere og lade konfirmanderne tale mere. Det er bare SÅ svært at tie stille!*”

Præst 2: ”*Når det lykkes, kan jeg jo se, at konfirmanderne godt kan selv.*”

Præst 3: ”*Jeg synes jeg er blevet mere bevidst om ikke bare docere svar, men ligesom lade nogle spørgsmål stå...*”

Anbefalinger

Da vi har at gøre med et håndværk - filosofisk facilitation - er det væsentligt at øve sig meget og ofte. En del præster erkender, at det er en stor udfordring at finde eller/og tage sig tid til forberedelse.

På baggrund af samtaler med de deltagende præster kan vi give følgende anbefalinger, hvis et lignende projekt skulle realiseres igen:

- a) Jo tidligere man efteruddanner sig her inden for og går i gang med at filosofere, jo bedre. Det kan være svært, hvis man skal aflære sig for meget.
- b) Jo mere man får skrevet i sin årsplan og derved forpligter sig på, jo bedre.
- c) Jo mere man forbereder sig til samtalerne, jo bedre.
- d) Jo mere man øver sig i facilitation, evt. sammen med andre kolleger, jo dygtigere håndværker bliver man.
- e) Jo mindre præsten siger, jo mere siger konfirmanderne.
- f) Hav mod og tålmodighed til stilhed.

De deltagende præster ønsker yderligere at opkvalificere sig i P4C og anbefaler, at der holdes kurser jævnligt, hvor præsterne sammen med deres kolleger kan planlægge den filosofiske undervisning, øve sig på filosofisk facilitation og reflektere over endt undervisning.

”Jeg ville ønske, at der var et kursus mere nu, hvor jeg ved, hvad jeg skal blive bedre til”.

Vi anbefaler selv at slå et fremtidigt, lignende projekt større op og få endnu bedre mulighed for at belyse P4C's betydning for konfirmandforberedelsen. Trods begrænset deltagerantal i projektet har vi oplevet stor interesse blandt præster rundt om i landet, som kan se mulighederne i denne tilgang.

Litteratur

Biskopperne (2014): *Vejledning til børnekonfirmandundervisning og konfirmationsforberedelse*.

Cam, Philip (2006): 20 Thinking Tools. ACER Press, Australia.

Jørgensen, H (2010): *Filosofi med børn – teoretisk grundlag og religionsdidaktisk potentiale*.

PhD.afhandling. Aarhus Universitet.

Juul. K. og Munksgaard. S (2015): *'Millenniumkonfirmander' – spændt ud mellem nutidskrav og fremtidsforventninger*. CUR og Folkekirkens Konfirmandcenter.

Kierkegaard, Søren (1994): *Samlede værker*, 5. udg, Nordisk Forlag, 1994, Haslev.

Anordning om børnekonfirmandundervisning og konfirmation, anordning nr. 1027. 2014 -

<https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=164454>

Skovmand, K. og Graff S. (2004): *Fylde og form*. Forlaget Klim.

Suttcliffe, Roger (2001): *Great thinkers: Matthew Lipman*, teachthinking.com

Schweitzer et al (2015): *Youth, Religion and Confirmationwork in Europe – The Second Study*.

Gütersloher Verlagshaus.

Schweitzer, F. (2006): *Barnets ret til religion*. Aros.

Tillich, P. (1979): *Den glemte dimension*. Aros.

Tillich, P. (1959): *Theology of Culture*. Oxford University Press.

Østergaard, S. og Munksgaard, S (2008): *Mere end blot forberedelsen til en fest*. Center for Ungdomsstudier og Religionspædagogik. CUR.

Hjemmesider:

- Sapere.org.uk
- P4C.com
- Thephilosophyman.com (tak til Jason Buckley for ide til Ondskabsbarometer og Jul for Aliens)

"At filosofere er ligesom at dyrke karate, hvor det fx endelig lykkes at hugge en gasbetonklods over. Det lykkes ikke, hvis man stopper sit slag på klodsen, men først hvis ens sigte er bag om klodsen. Så skærer man gennem gasbetonen som smør. Det er fantastisk. Sådan er det også at filosofere. Man bryder barrieren og kommer om på den anden side af sin begrænsning. Ved at filosofere opdager man, at man kan nå over sine egne begrænsninger." Citat: Erik Søndergaard, Skødstrup kirke

Materialiesamling

I samarbejde med projektets præster har vi samlet et materiale, som er opsat i 10 teologiske og almenmenneskelige temaer. Til hvert af disse er knyttet en såkaldt ”dobbelt-stimulus”, dvs. to fortællinger, hvor den ene kommer fra bibelen, og den anden er en nutidig ”fortælling”, kredsende om de samme temaer som bibelteksten. Disse vækker forundring og bliver til en stimulus for filosofisk tænkning, når præsten præsenterer dem som sammenhængende fortællinger. Enten som opvarmningsaktivitet eller som opfølgning på samtalerne, kan man arbejde med de filosofiske aktiviteter, som er nummererede og vedlagt som bilag.

	1	2	3	4	5
Tema	Hævn og/eller tilgivelse	Etik: Hvem er min næste?	Menneskesyn	Må man lyve?	Retfærdighed og/eller misundelse
Bibeltekst	Den fortabte søn (Luk 15, 11-32)	Den barmhjertige samaritaner (Luk 10, 25-37)	1. Mos 1, 26-31 og/eller Gal. 3,2-29	De 10 bud (2. Mos. 20, 1-21)	Vælg mellem Kain og Abel (1. Mos. 4,1-16) og Arbejderne i vingården (Matt 20,1-16)
Moderne stimulus Appetitvækker	Iben Krogdøl: Uret (i Stenen under sengen, s. 77-83) og	Film 4.45 min Livløs på gaden	Spillefilm Hvordan slipper vi af med de andre	Kim Fupz Aakeson: Film 7 min Verdens uartigste dreng	Film 2.38 min Forsøg med kapucciner-aber
Filosofisk aktivitet	Tilgivelses-skillevinje	Hjælpe-frugtsalat	Hvem skal stå af rumraketten?	Vend et bud om-aktivitet	Retfærdighed i praksis-øvelse
	6	7	8	9	10
Tema	Påske, død og lidelse	Synd, skyld og skam	Jul, glæde og fred	Skabelse og natur	Ondskab Er mennesket godt eller ondt?
Bibeltekst	Lidelseshistorien (fx Luk. 22-24) (Evt gennem ”Påskedugen ” gå påsken” – en løber fra Konfirmandcentret)	Syndefalds-myten (1. Mos. 3)	Juleevangeliet (Matt. 2 og Luk. 2)	Skabelsesmyten (1. Mos. 1-2)	Rom. 7,19 (det gode, jeg gerne vil...) og/eller fortællingen om Peter eller Judas
Moderne stimulus Appetitvækker	Musikvideo 5.17 min Nik og Jay: Når et lys slukkes	Film 13.43 min Dangle	Film 4.14 min theboy.eu	Julia Roberts indtalte film om Naturen 1.58 min	Klip fra TV2Syd 2.07 min Han havde været træls gennem en længere periode
Filosofisk aktivitet	Lidelseshjørner Med bibelpersoner	Skylds-barometer	Forklar julen for aliens	Er naturen også min næste – udeaktivitet	Ondskabs-barometer

Bilag 1

Konfirmand-undersøgelsen 2017

Antal observationer i hver svarkategori fra spørgeskemaer indsamlet i 2016

Total antal observationer: 95

Nr.	Svarkategori	Ofte	Af og til	Sjældent	Aldrig	Ved ikke
Meningsfuld og relevant konfirmationsforberedelse?						
1	Jeg får meget ud af at gå til præst	8	65	16	1	5
2	De emner vi taler om til præst er relevante og vedkommende for mig	11	57	20	1	6
3	Konfirmationsforberedelse giver mig noget at tænke over	22	50	15	3	5
4	Det er kedeligt at gå til præst	18	55	12	5	5
Relevans uden for konfirmandstuen						
5	Jeg taler med mine venner om de ting, vi taler om til præst	6	17	41	30	1
6	Jeg tænker anderledes om livet nu end før jeg gik til præst	6	21	31	29	8
7	Det virker ret ligegyldigt for mig at tale om de ting, vi taler om til præst	8	38	29	8	12
Lidt om dig (streg de forkerte ud)						
8	Køn:	Dreng 45	Pige 47			
9	By:	Århus 67	Lemvig 26			
10	Min familie tror på Gud	Ja 47	Nej 9	Lidt 32		

Konfirmand-undersøgelsen 2017

Antal observationer i hver svarkategori fra spørgeskemaer indsamlet i 2017

Total antal observationer: 63

Nr.	Svarkategori	Ofte	Af og til	Sjældent	Aldrig	Ved ikke
Meningsfuld og relevant konfirmationsforberedelse?						
1	Jeg får meget ud af at gå til præst	24	34	3	0	2
2	De emner vi taler om til præst er relevante og vedkommende for mig	22	30	7	1	3
3	Konfirmationsforberedelse giver mig noget at tænke over	28	27	7	1	0
4	Det er kedeligt at gå til præst	3	24	27	8	1
Relevans uden for konfirmandstuen						
5	Jeg taler med mine venner om de ting, vi taler om til præst	2	25	26	10	0
6	Jeg tænker anderledes om livet nu end før jeg gik til præst	8	21	14	9	11
7	Det virker ret ligegyldigt for mig at tale om de ting, vi taler om til præst	2	15	25	17	4
Lidt om dig (streg de forkerte ud)						
8	Køn:	Dreng 31	Pige 32			
9	By:	Århus 48	Lemvig 15			
10	Min familie tror på Gud	Ja 28	Nej 2	Lidt 28		

Bilag 2 Materialesamling

1. Tilgivelsesskillelinje

Tag stilling med fødderne - Denne metode er en god måde at få ALLE konfirmanderne til hurtigt at tage stilling og handle derefter, nemlig ved at flytte sig efter sit synspunkt. Aktiviteten kan anvendes i det uendelige ved et dilemma med to modsatrettede løsningsmuligheder.

Rummet deles med to streger i midten, og eleverne bliver bedt om at stille sig midt mellem stregerne. Hvis der er mere end 20 elever, deles eleverne i makkerpar, som først skal forsøge at blive enige, inden de positionerer sig. Hvis de ikke kan blive enige, må makkerparret lade sig skille indtil næste spørgsmål. Uden for stregerne findes to positioner i forhold til et spørgsmål, præsten stiller, fx JA og NEJ eller Enig og Uenig. I denne aktivitet: +tilgivelse eller -tilgivelse. Kopier de to ark, laminér dem og hæng dem op på væggene med "elefantsnot".

Når konfirmanderne har positioneret sig, får begge grupper et par minutter til at tale med den, der står nærmest, om hvorfor de står, hvor de står.

Præsten spørger efterfølgende udvalgte deltagere, hvorfor de står som de står og beder den anden "fløj" forholde sig til deres begrundelser. Brug gerne en "talebold", så der er styr på, hvem der har ordet. Lad ikke konfirmanderne stå for længe bag en skillelinje, selvom du synes, der stadig er mange argumenter at høre. Gå videre, inden de unge bliver for urolige og utålmodige.

Nedenfor er en række situationer, som du læser højt og beder konfirmanderne forholde sig til, om de mener kan tilgives. Men inden da lige nogle **saftige spørgsmål, som kan stilles i samtalen:**

- er der forskel på små og store synder?
- kan man tilgive noget halvt?
- kan man tilgive "på betingelse af, at han aldrig gør det igen"? er det tilgivelse?
- hvad hvis tilgivelse fra offeret ikke længere er muligt?
- kan man tilgive på andres vegne?
- for hvis skyld tilgiver man (offerets, sin egen.....)?
- kan man tilgive sig selv? er der grænser for det? hvad hvis offeret ikke tilgiver det?
- er det for dårligt ikke at kunne tilgive?
- kan man tilgive, at nogen ikke kan tilgive?

- er det forskel på, om noget ikke kan tilgives eller det er utilgiveligt?

Tilgivelses-situationer:

Din ven glemmer din fødselsdag

Din ven låner 100 kr af dig og glemmer at betale dem tilbage

Din ven vælger dig fra, fordi hun hellere vil være i gruppe med klassens populære piger, men fortryder og kommer tilbage

Din ven kommer med en dårlig undskyldning, når du spørger om I skal være sammen

Din ven lyver for dig, men lover aldrig at gøre det igen

Din ven lyver for dig for 10. gang og lover aldrig at gøre det igen

Din ven danser tæt med din kæreste til en fest

Din ven kysser din kæreste til en fest

...

+ Tilgivelse

-

Tilgivelse

2. Hjælpefrugtsalat

Denne øvelse er en aktivitet, vi kalder for "Filosoffens frugtsalat". Der stilles det samme antal stole op i en rundkreds, som der er deltagere. Alle får en stol, men stiller sig foran den i kredsen. "Filosoffen" (præsten) kommer med et udsagn, fx "Alle dem, der ville hjælpe sin mor, hvis hun taber en indkøbspose fyldt med varer, bytter plads". Hvis man kan svare bekræftende, flytter man sig og finder en ledig stol i cirklen og sætter sig ned. Hvis man ikke vil hjælpe, sætter man sig bare ned på sin egen stol. Herefter rejser man sig op igen og afventer et nyt udsagn.

(Hvis man er den eneste, der vil bytte plads, drejer man en omgang rundt om sig selv og sætter sig ned på sin egen stol.) Ved udvalgte spørgsmål kan man efterhånden bede eleverne om at uddybe deres "svar" med begrundelser.

Vil du hjælpe?

Vil du hjælpe, hvis... En kvinde tager sig til hjertet og falder om på banegården?

(Hvad så) hvis hun er fed

(Og hvad så hvis) hun er sort

(Og hvad så hvis) hun har tørklæde på

(Og hvad så hvis) hun er beskidt og lugter grimt

(Og hvad så hvis) du ved, at hun ikke kan tale dansk

(Og hvad så hvis) du ved, at hun slår sine børn

(Og hvad så hvis) du ved, at hun engang har slået et andet menneske ihjel

(Og hvad så hvis) du ved, at hun er terrorist

I parenteser er angivet hvad du skal sige, hvis du vil akkumulere viden om denne kvinde (din næste). Alternativt kan du nøjes med at sige det som står uden for parenteser. Da er næsten forskellige kvinder, som konfirmanderne skal tage stilling til. Dette er måske nok den letteste udgave. Så overvej hvilken gruppe konfirmander du har.

Se eksempler på andre filosofiske frugtsalater på Filosofipatruljens hjemmeside. Hvis disse emner ikke passer til jeres tema, kan I bare kopiere ideen og blande jeres egen frugtsalat.

3. Hvem skal stå af rumraketten?

En aktivitet, der kan få gang i debatten om menneskesyn. Er der forskel på menneskeværd? Er alle lige meget værd (som filosofen Imanuel Kant eller Jesus ville mene) eller bør mennesker vurderes efter deres nytteværdi (som utilitaristen Bentham kunne finde på at mene)?

I kan lave aktiviteten med personerne nedenfor, men I kan også selv finde på en række personer, der skal prioriteres imellem (fx diverse kendisser).

Del konfirmanderne i grupper og lad dem blive enige om en prioritering. Sammenlign herefter gruppernes prioritering og hør argumenterne. Alternativt kan hver konfirmand spille en person, som skal argumentere for sin overlevelse.

Du kan printe personerne ud på A4 /A3-ark og give et sæt til hver gruppe at klippe ud. Husk at klippe tillægsoplysningerne fra i første omgang. Grupperne kan lægge deres prioritering på gulvet ved siden af hinandens. Således bliver prioriteringen mere håndgribelig og sammenlignelig. Når konfirmanderne er kommet frem til en prioritering, kan I tage et billede af den – og du kan skærpe dilemmaet yderligere ved at give nye oplysninger om personerne. Få konfirmanderne til at overveje, om dette ændrer noget og hvorfor!

Dilemmaet

Året er 2035. Pga. klimaforandringer er planeten jorden blevet ubeboelig. Heldigvis har videnskabsfolk været ude og rekognoscere i universet og fundet en planet, der ligner jorden til forveksling og dermed er beboelig for mennesker. I huj og hast sender jordens regering så mange rumraketter som muligt af sted mod den nye planet. Der er 12 personer med i denne raket og du er en af dem (hvem vides ikke!).

Når I er nået halvvejs, opdager I, at I er kommet så hurtigt af sted, så der ikke er nok brændstof med. Hvis I imidlertid ikke var så mange, ville I bruge mindre brændstof og dermed kunne nå længere. I har heldigvis en matematik-nørd med om bord, som hurtigt udregner, at raketten kan nå frem til den nye jord, hvis den kun har vægten af 8 personer at flyve med.

Nu er spørgsmålet så: Hvem skal stå af/kastes ud af rumraketten, så de tilbageværende har større sandsynlighed for at overleve turen til den nye planet og opbygge en ny menneskelig civilisation der?

Passagerer i raketten:

Navn	Alder	Funktion	Klip	Nyt om	Oplysning
Kurt	65 år	Læge		Kurt	Har dårligt hjerte
Amina	28 år	Ingeniør		Amina	Praktiserende muslim
Sofie	42 år	Sygeplejerske		Sofie	Dømt for pædofili
Lea	25 år	Ufaglært kassedame i Netto		Lea	Infertil (kan ikke få flere børn)
Frede	5 år	Leas søn		Frede	Døv
Ronny	35 år	Kontanthjælpsmodtager		Ronny	Skriver romaner
Bent	72 år	Pensioneret tømrer		Bent	Gift med Sofie
Vibeke	47 år	Koncertpianist		Vibeke	Musiklærer
Muhammed	31 år	Professionel fodboldspiller		Muhammed	Men vil nu være lærer
Birte	17 år	Matematiknørd og Mensamedlem		Birte	Har kun en nyre
Hanne	62 år	Præst		Hanne	Lesbisk
Kasper	22 år	Medlem af en rockerbande		Kasper	Bomstærk

4. Vend et bud om

Se på de 10 bud i lyset af Jesu kærlighedsbudskab (Du skal elske din Gud... og din næste som dig selv). I kan uddybe forståelsen af de 10 bud her: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/historier/10bud>

Tænk på situationer, hvor alle de 10 bud ikke gælder, fordi der vil være en god og næstekærlig grund til ikke at følge dem!

Fx Bud 7. Du må ikke stjæle. Tænk jer om, og se, om I kan finde en situation, hvor det kan være tilladt at stjæle. Hvad nu hvis det fx gælder en fattig enke, hvis børn sultet? Eller en fattig mand, som ikke har råd til at købe livsvigtig medicin til sin dødssyge kone?

PS. Bud 8 kan oversættes til ”Du må ikke lyve”.

5. Retfærdighed i praksis

Bed konfirmanderne om at dele en (lille) kage retfærdigt (evt. i grupper) eller medbring fx en dåse småkager og del kun ud til pigerne. Og lyt til, hvilke kriterier for retfærdighed, de unge byder ind med.

Er det retfærdigt at

- ...alle får lige meget? (Hvad nu hvis en ikke kan lide kage? Eller er allergisk? Eller ikke sulten?)
- ...den, der er mest sulten, får mest?
- ...den, der har mest lyst til småkager, får mest?
- ...den, der har bagt kagen får mest?
- ...pigerne får mest?
- ...drengene får mest?
- ...?

6. Lidelseshjørner

Lad eleverne vælge imellem, hvilken person fra lidelseshistorien, de helst ville være:

Jesus (den der bliver tortureret – vi ved ikke, om han bliver dræbt endnu)

Maria (den, der er vidne til torturen)

Pilatus (den, der giver ordre til torturen)

Den romerske soldat, som hamrede sømmene i Jesus' hænder (den, der torturerer)

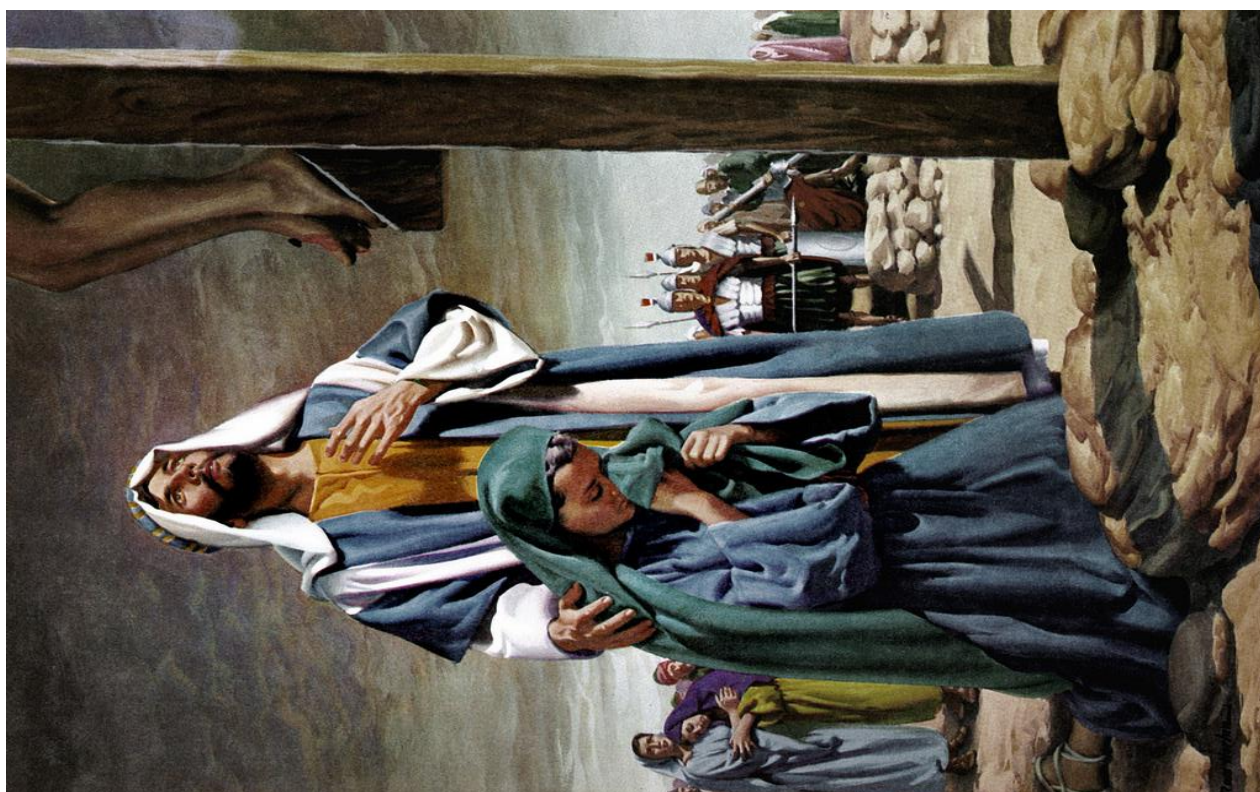
Hæng billederne, på de næste sider, af personerne op i hvert sit hjørne og bed konfirmanderne flytte sig, alt efter hvem de helst vil være. Læg vægt på, hvad der står ovenfor i parenteserne.

Du beder konfirmanderne i hjørnerne om lige at tale sammen om, hvorfor de står, hvor de står (evt. i par, hvis der er mange). Dernæst styrer du samtalen mellem hjørnerne.

Som opfølgning kan du evt. bede konfirmanderne om at stille sig der, hvor de næsthelst vil stå. Eller der, hvor de mener, det er værst!

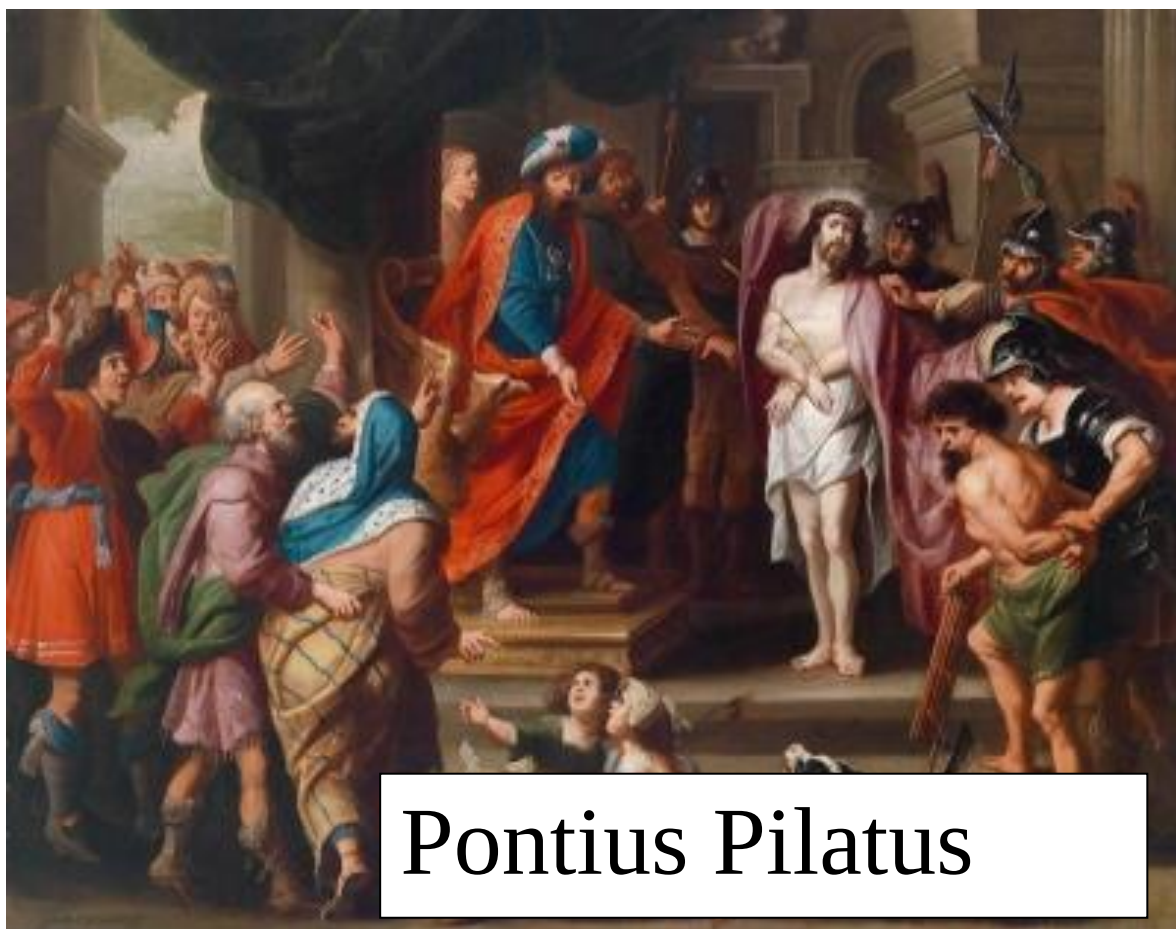
JESUS

MARIA

Romersk soldat

Pontius Pilatus

7. Skyldsbarometer

Del gruppen op i grupper af max 6. Kopier nedenstående sæt i samme antal, som der er grupper, evt. på forskelligt farvet papir og klip arkene midt over. Du kan også med fordel laminere og genbruge i en andre grupper eller i et senere forløb.

Uddel et sæt pr. gruppe og fortæl dem, at de nu skal prioritere, **i hvilken situation, de vil føle mest skyld**.

De skal (forsøge at) blive enige om prioriteringen og lægge arkene ud på række. I toppen den situation, hvor de ville føle mest skyld og i bunden mindst. De forskellige gruppers rækker lægges ved siden af hinanden. Således kan dialogen blive på hele klassen, efter at der er diskuteret i de små grupper. Bed gerne konfirmanderne om at spørge ind til andre gruppers prioritering.

I kan komme ind på følgende spørgsmål og kriterier:

Kan man føle skyld, selv om ens handling ikke var med vilje?

Kan man føle skyld, selv om ens handling var den rigtige?

Kan man føle skyld, selv om man ikke er skyldig?

Kan man føle skyld, selv om ens handling ikke går ud over nogen andre?

Er der forskel på skyld og skam?

Er der forskel på skyld og synd?

Man mobber en af sine
skolekammerater

Man driller sine mindre
søskende, så de bliver
kede af det

Man lyver for at slippe
for at få skæld ud – og
ingen opdager det

Man kaster en sten, der
ved et uheld baldrer en
rude

Man lyver om sin alder
for at oprette en profil på
Facebook

Man slår et andet
menneske ihjel
Man slår et andet
menneske ihjel i en krig

Man pjækker fra skole

Man stjæler slik i et
supermarked

Man er sin kæreste utro

Man slår op med sin
kæreste

8. Jul for aliens

Det er året 2513. I er en gruppe mennesker fra planeten Jorden, som rejser gennem rummet for at finde en planet, hvor I kan starte en ny verden.

Det er tæt på jul, og I har alle en lille smule hjemve. Så I beslutter jer til at holde en ordentlig julefest. I stopper på den nærmeste planet for at hente forsyninger.

I forklarer til de lokale rumvæsner, hvad der sker til jul. De forstår det ikke, og I viser dem nogle reklamer og videoer om julen. Efter de har set dem, er de endnu mere forundrede.

”Vi vil gerne hjælpe jer, men vi er ikke sikre på, at denne ”jule-ting” er en god ide. Vi vil jo helst ikke hjælpe med noget, der ikke er godt for jer! Så før vi hjælper jer, vil vi gerne stille jer nogle spørgsmål” siger rumvæsnerne og går i gang med at spørge løs.

Del konfirmanderne i grupper af 4, hvor 2 er rumvæsner og 2 jordboere. Uddel 2-4 kopierede og udklippede spørgsmål til rumvæsnerne og bed dem stille dem til jordboerne, et ad gangen. Lad det ene rumvæsen tage notater, så I evt. kan sammenligne svarene i plenum til sidst. Lad det endeligt dramatisere i fremlæggelserne, så meningen står tydeligt frem.

Lad grupperne sammenfatte, hvad julen betyder for dem i 3-4 begreber. Tal sammen om, hvorvidt den folkelige udgave af julen har noget med kristendom – juleevangeliet - at gøre?

På baggrund af samtalen mellem rumvæsnerne og jordboerne kan I tage spørgsmål op som:

Hvad er et ønske?

Hvad er en gave?

Hvad er en fest?

Hvad er et ritual/tradition?

Her er de spørgsmål, som rumvæsnerne stiller jer. Kan I besvare dem?

Hvorfor ønsker I i det hele taget andre mennesker noget, fx "Glædelig jul og godt nytår"? Er det fordi det gør det mere sandsynligt, at det sker for dem, eller er det i virkeligheden ligegyldigt?
Hvorfor bruger I tiden på at købe gaver til andre mennesker, mens de gør det samme til jer?
Hvorfor køber I ikke bare alle gaver til jer selv – I ved jo meget bedre, hvad I gerne vil have?
Hvorfor har I en fest, hvor I fejrer et barn, som blev født for flere tusind år siden, når der bliver født masser af nye børn hver dag?
Hvorfor holder I juleferie pga. det lille barn. Kunne I ikke bare holde en forlænget nytårsferie?
Hvorfor går der så mange ind i den store hvide bygning med tårn juleaften, når de ikke plejer at komme der?
Hvorfor slæber I et træ ind i stuen og danser rundt om det, mens I synger?
Hvorfor tror man på nisser og julemanden til jul og så bagefter ikk?
Hvorfor spiser I meget mere mad til jul end I plejer?
Hvorfor spiser I altid det samme til juleaftensfesten – kunne det ikke være sjovt at prøve noget nyt?
....Find selv på flere!

9. Er naturen min næste - hvor langt rækker mit ansvar?

Gennem en walk-and-talk sættes eleverne i dilemmasituationer, hvor kroppen tænkes med: Hvor langt rækker mit ansvar for naturen og mine medmennesker? For hvis skyld kaster jeg (ikke) den tomme coladåse, jeg har i hånden?

Instruktioner:

Walk and talk i to dele: 10 min. ud og 10 min. hjem.

Konfirmanderne opdeles i par (1 og 2). Hvert par får en tom coladåse plus et lamineret spørgsmålsark med "næstecirkler" på bagsiden plus hjælpespørgsmål til den, der skal spørge (se nedenfor). Turen skal helst gå til et smukt sted. Hvis der skal vælges vej, vælges den smukkeste.

På vejen ud får 1 til opgave at holde dåsen i hånden. Ikke noget med at putte den i lommen – det er for nemt. Den skal gerne irritere. På vejen spørger 2: "**Er det synd at smide denne coladåse i skoven?**" "**For hvem?**" "**Hvorfor?**"

2 må kun spørge, og 1 kun svare! Det gælder for 2 om at spørge kritisk ind og udfordre 1's synspunkt. 2 kan selv tænke videre og formulere flere spørgsmål. Der skal spørges og svares oprigtigt.

På vejen hjem byttes roller.

Næstecirklerne tegnes på jorden/asfalten med kridt, malertape eller laves med snore.

Når deltagerne er kommet hjem, bedes de stille/sætte sig der, hvor deres synspunkt hører hjemme.

Parrene kan hjælpe hinanden med at finde ud af, hvor i cirklerne, de skal placere sig.

Antropocentrisme: menneske er i centrum, man passer på naturen/dyrene/dyrearterne for menneskenes skyld.

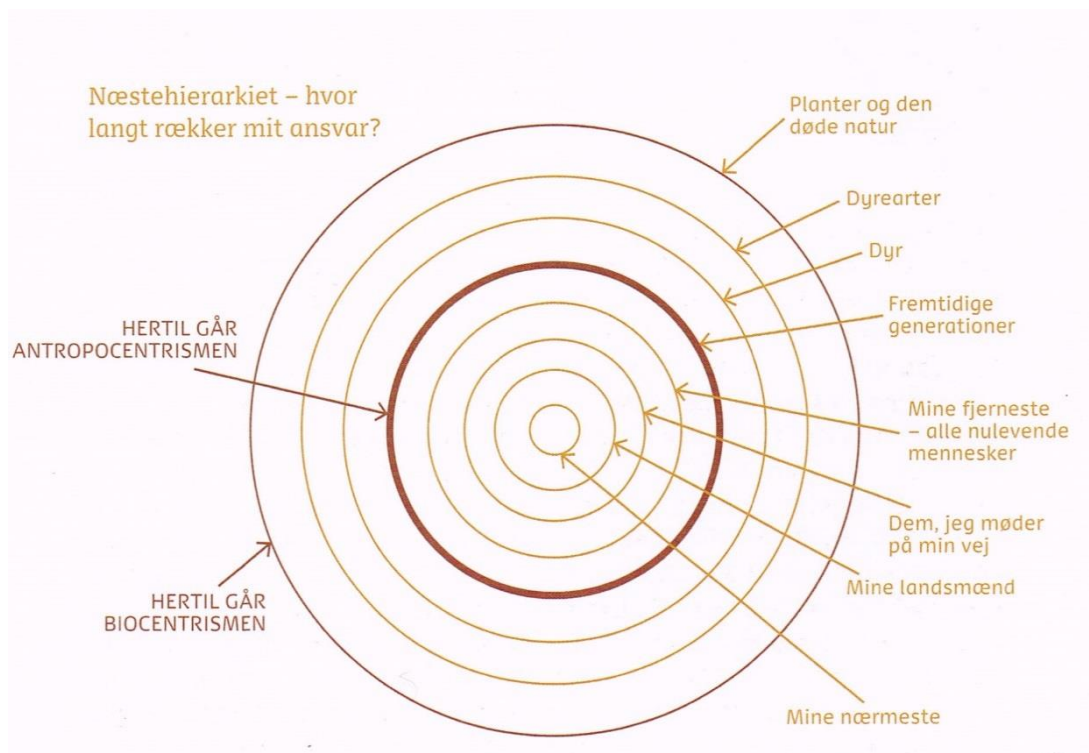
Biocentrisme: naturen er i centrum, man passer på naturen/dyrene/dyrearterne for naturens skyld.

Der foretages en runde, hvor konfirmanderne fortæller, hvorfor de står, hvor de står.

Konfirmanderne bliver opfordret til at udfordre hinanden med spørgsmål og argumenter.

Endelig kan man få lov at flytte sig, hvis man har skiftet holdning (og hvis ikke nogen har fundet på at gøre det undervejs!)

Næstecirkler (Bagside)

Hjælpespørgsmål (forside)

Mulige spørgsmål, hvis I smider dåsen	Mulige spørgsmål, hvis I ikke smider dåsen
Synes du, området bliver pænere af, at du smider dåsen? Hvad nu, hvis et dyr skærer sig på dåsen? Ved du, hvor længe der tager for en dåse at nedbrydes i naturen? (500 år) Hvorfor synes du, andre mennesker skal rydde op efter dig? Hvad nu, hvis alle andre også bare smed deres dåser overalt? ?	Hvem er det synd for at smide dåsen? For hvis skyld smider du ikke dåsen? Men kan du ikke være ligeglad med....? Hvad nu hvis du aldrig kommer her på denne strækning igen? Kan det ikke være lige meget, der kommer alligevel en skoleklasse og samler den op, når de er på affaldsindsamling? ?

10. Ondskabsbarometer

Del gruppen op i grupper af max 6. Kopier nedenstående sæt i samme antal, som der er grupper, evt. på forskelligt farvet papir og klip arkene midt over. Du kan også med fordel laminere og genbruge i en andre grupper eller i et senere forløb.

Uddel et sæt pr. gruppe og fortæl dem, at de nu skal prioritere, **hvad der er ondest**. De skal blive enige om prioriteringen og lægge arkene ud på række. I toppen det ondeste og nederst det mindst onde. De forskellige gruppers rækker lægges ved siden af hinanden. Således kan dialogen blive på hele klassen, efter at der er diskuteret i de små grupper. Bed gerne konfirmanderne om at spørge ind til andre gruppers prioritering.

Ondskabsbarometret kan tematisere indtil flere klassiske etiske problemer:

Forskellen på handlings- og undladelsessynder. Forskellen på intention og konsekvens (rækker tilbage til forskellen mellem Kants pligtetik og Bentham og Mills nytteetik). Spørgsmålet om hævn eller tilgivelse. Spørgsmålet om drab – kan det nogensinde legitimeres?

Dette er en metode, som vi kalder *begrebsbarometer*. Der ligger på Filosofipatruljen.dk flere begrebsbarometre med mere filosofisk indhold.

I samtalen kan det muligvis give mening at skelne mellem de **fire former for ondskab**, som den norske filosof, Lars F. H. Svendsen, præsenterer i sin bog *Ondskabens filosofi*:

Dæmonisk	Instrumentel	Idealistisk	Tankeløs
Når ondskaben har sin belønning i sig selv. Fx når en seriemorder nyder at se offeret lide.	Når ondskaben er et middel til opfyldelse af egne, egoistiske behov. Havde disse kunnet opfyldes uden den onde handling, var denne undgået. Fx en person, der spreder rygter om andre for selv at få et job (eller en kæreste).	Når ondskaben er et middel til noget højere. Det kunne være krig, eller når Breivik likviderede næsten 100 unge socialdemokrater. Nogle ville måske tro, at han med sit smil om munden var fyldt med dæmonisk ondskab, men efter egne udsagn ville han redde Norge fra den indvandringspolitik, som socialdemokratiet førte.	Når man glemmer at tænke sig om og se kritisk på sin handling. Fx embedsmanden og nazisten, Eichmann, som under 2. verdenskrig parerede ordre og beordrede tusindvis af jøder likvideret i gaskamrene.

Mord

At myrde en ond diktator

At drikke 3 øl og dernæst
køre i bil, resulterende i fatalt
uheld

At drikke 5 øl og
dernæst køre i bil, uden
at der sker et uheld

At skubbe én du ikke kan lide, så han falder ned i en åben elevatorskakt og dør

Tillade at én du ikke kan lide falder ned i en åben elevatorskakt og dør, ved at du ikke rækker hånden ud og stopper ham

At skubbe en gammel mand
ud af en redningsbåd, for at
give plads til en mor med
tvillingespædbørn

Give din egen plads i en
redningsbåd til en mor
med tvillingespædbørn

Tilgive en vens morder

Hævne mordet på en
ven, ved at myrde
morderen